

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

Кафедра філософії

**КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ**

**ТЕОРІЇ РАЦІОНАЛІЗМУ: НАУКОВО-ФІЛОСОФСЬКІ ТА
ПЕДАГОГІЧНІ МЕТОДОЛОГІЇ**

рівень вищої освіти	<u>третій (освітньо-науковий)</u> перший (бакалаврський) / другий (магістерський) / третій (освітньо-науковий)
галузь знань	<u>03 Гуманітарні науки</u>
спеціальність	<u>033 Філософія</u>
освітня програма	<u>Філософія</u>
вид дисципліни	<u>спеціальна (фахова) підготовка, обов'язкова</u> (загальна підготовка / професійна підготовка; обов'язкова/вибіркова)
форма навчання	<u>очна, заочна</u>

Харків – 2024 рік

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ЛЕКЦІЙ

План лекцій

Тема 1. Історія становлення раціоналізованого дискурсу і оформлення раціоналізму як філософського стилю мислення.

Формування нормативного змісту мислення епохи Модерну.

1. Теорії раціоналізму – основа філософського дискурсу. Понятійне оновлення сучасного дискурсу раціонально-інтелектуального та пізнавального напрямку в філософії.
2. Історія становлення раціоналізованого дискурсу і оформлення раціоналізму як філософського стилю мислення. Теорії раціоналізму та когнітивний аспект раціональності.
3. Концептуалізація раціональності як науково-філософська методологія мислення. Логіко-вивідні операції мислення.
4. Формальний та змістовний рівні раціональності.
5. Підґрунтя формування метафізичного стилю мислення. Онтологічні основи вчення про розум. Зародження онтологічного способу думок.
6. Філософський ідеалізм софістичної культури. Вплив ідей натурфілософії на становлення раціональності.
7. Phronesis як інтелектуальна гідність: оформлення метафізики як методології.
8. Тео-логіко-раціональна і схоластично-метафізична методологія мислення.
9. Формування нормативного змісту мислення епохи Модерну: культура науково-філософського раціоналізму.
10. Розум у статусі нормативності мислення епохи Модерну: Емпіризм і Картезіанська метафізика.
11. Оформлення теорії раціоналізму Модерну. Роль німецької класичної філософії у формуванні теорії раціональності Епохи Просвітництва
12. Методологічні рефлексії суб'єкта і об'єкта в метафізичному стилі мислення.

Тема 2. Початок руйнації метафізичного стилю мислення. Методологічні зрушення в раціональному дискурсі.

1. Розхитування метафізичної методології: десоматизація філософії Б. Спінози та руйнація формули Р. Декарта. Г. Ляйбніц про дослідження логічної природи інтуїтивних тверджень Р. Декарта.
2. «Бунт» проти імперативу раціональності у XIX – XX столітті: ірраціональні концепції.
3. Формула «Body and mind» у традиції розуміння мислення.
4. Поглиблення рефлексії над пізнавальним процесом: методології феноменології, герменевтики, екзистенціалізму, структуралізму.

5. Аналітична філософія і лінгвістична філософія: домінування раціонально-педагогічного підходу.
6. Структуралізм як гуманітарно-педагогічна методологія.
7. Раціоналізм Постпросвітництва.
8. Особливості переходу до гносеологічного дискурсу в сучасній філософії.
9. Теорія раціональності у ХХІ ст. з урахуванням зрушень в некласичній епістемології.
10. Теорія тілесної раціональності.
11. Наукова раціональність як стиль мислення науковця. Моделі пояснення за характером розвитку науки.

Тема 3. Інтелектуальні революції як фактор трансформації раціональності. Особливості та умови становлення і формування науково-філософської методології.

1. Особливості та умови становлення, формування науково-філософської методології.
2. Зростання першої європейської інтелектуальної революції.
3. Освіта як фактор трансформацій загального характеру стилістики мислення.
4. Друга інтелектуальна революція: Наукові відкриття в природознавстві, вплив теорії раціональності Просвітництва на методологічні пріоритети.
5. Мотиви постметафізичного стилю мислення як підґрунтя третьої інтелектуальної революції.
6. Спостерігач номологічних (природничих) дослідницьких наук і спостерігач наук про дух (гуманітарних): методологія роздвоєння сфер об'єктів.
7. Постметафізичний стиль мислення.
8. Позитивізм і раціоналізм.

Тема 4. Техніки мислення (педагогічні методології). Репрезентація світу як тексту: Пояснення. Розуміння. Інтерпретація.

1. Репрезентація світу як тексту: мова і репрезентація у конструюванні картини світу.
2. Пояснення. Формальне пояснення та змістовне. Особливості пояснення в природничих науках та науках про дух. Інтерпретація. П. Рікьор про подвійний характер людського досвіду і мислення.
3. Моделі технік мислення (філософсько-педагогічний вимір раціоналізму)
4. Причинно-наслідкова техніка мислення. Експериментальна техніка мислення.
5. Діалектична і голографічні техніки мислення.
6. Синергетична і номадична техніки мислення.
7. Системна техніка мислення.
8. Елементи нелінійного мислення. Імпровізація. Аналогія.
9. Моделі пояснення в природознавстві: лінійна, статистично-випадкова, нелінійна.

Рекомендована література

1. Bateson Gregory. The logical categories of learning and communication // Steps to an Ecology of Mind. Frogmore : Paladin, 1973. P. 264-266.
2. Baudrillard J. De la seduction / Baudrillard Jean. Paris: Denoel, 1979. 243 p.
3. Brentari, C. 2015. Jakob von Uexküll. The Discovery of the Umwelt between Biosemiotics and Theoretical Biology. Dordrecht: Springer. Biosemiotics.
4. Damasio Antonio R., 2005, Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain Kindle Edition, URL: <https://www.goodreads.com/book/show/103867>.
5. Deleuze, G. Immanence: A life. Deleuze, G. Pure Immanence. Essays of Life. (A. Boyman, Trans.). (pp. 25-33). New York: Zone Books.
6. Delez Z. Logic of sense. Fuko M. Theatrum philosophicum; Fr. M.: «Rarity».
7. Dolska Olga, Godz Nataliia. “Cogito ergo sum et sentio ergo sum”: Philosophical Reflections on Contemporary Education. Studia Warmińskie, 58 (2021), 189–203. (Web of Science CC). <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000731419100013>
8. Dolska O. Intelligence and Techniques of Thinking: Reflections of the Possibilities of Constructivism // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky, V.7, №3. P. 7-15.
9. Dolska O. Meaming and formation technology thinking // Вісник НТУ «ХПІ». Серія : «Філософія». – №27 (1136), 2015. – С. 26–36.
10. Emmeche, C., & Kull, K. Towards a Semiotic Biology: Life is the Action of Signs. World Scientific. London: Imperial College Press, 2011.
11. Kelly G. The theory of personality. The psychology of personal constructs: Norton, 1963.
12. Luhmann, N. “What ist the case?” and “What is hidden behind it?” – Two sociologies and the theory of society. Russian Sociological Review, 6, 3, 100-116.
13. Tararoev Jakov, Olga Horodyska and Olga Dolska (2024) Ontological Prerequisites for the Emergence of Scientific Cosmology in the Context of the Emergence and Development of the Scientific Thinking. Philosophy and Cosmology, Volume 32, 60-73.
14. Toulmin S. E. Human Understanding: The Collective Use and Evolution of Concepts. Oxford: Oxford University Press, 1972.
15. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. / Г.О. Бірта, Ю.Г. Бургу. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.
16. В. Сунь, О.О. Дольська. Про інтелектуальні зрушення в історії людства (мислення для інформаційного простору) // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства = Bulletin of the National Technical University "KhPI". Ser.: Actual

- problems of Ukrainian society development : зб. наук. пр. – Харків : НТУ "ХПІ", 2023. № 2. С. 30-38.
17. Габермас Ю. Філософський дискурс сучасності. – К., 1998.
 18. Габермас Юрген. Постметафізичне мислення. Розділ 1. Повернення до метафізики? / // Філософія освіти: науковий часопис. – 2010. № 1-2 (9) / Ін-т вищої освіти АПН України.
 19. Гадамер Г.-Х. Істина і метод. К. : Юніверс, 2000. Т. 1. : Герменевтика I : Основи філософської герменевтики.
 20. Гомілко О. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському ракурсі. – Київ : Наукова думка.
 21. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму. К. : ППС, 2002, 2006. 282 с.
 22. Дахній А. Нариси історії західної філософії XIX-XX ст.: навч. посібник / Андрій Дахній. - Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. - 488 с.
 23. Дольська О. О. Етика крізь призму тілесної раціональності (до методологічного інструментарію феноменології) // Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія: зб. наук. пр. / Харків : Право, 2023. № 2 (57). С. 6-20. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.57.276662> (група Б)
 24. Дольська О. О. Навіщо нам концепт картина світу у ситуації, коли реальність шокує? // Матеріали Міжнародного науково-методичного семінару «Людина / світ на роздоріжжі: технології, ресурси, соціальні інституції». Практичні студії 4–6 травня 2023 р. Харків, НТУ «ХПІ», 2023 р. С. 23-27.
 25. Дольська О.О. Інтелектуальне-когнітивні технології (технології мислення) як нова опція наукового аналізу // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Філософія». – Харків, 2018 – Вип. №50. – С.3-16. Електрон. ресурс: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/index/index>
 26. Дольська О.О. Парадигмальні зміни у сучасній філософії освіти // Філософія освіти. Philosophy of Education. – Київ, 2018. – №2. // Електрон. ресурс: <https://philosopheducation.com/index.php/philed>
 27. Дольська О.О. Питання метафори соціального простору в контекст руйнації метафізичного мислення // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2017. – № 4. – С. – 79-88.
 28. Дольська О.О. Роздуми про сучасні ментальні зміни після перегляду театральної вистави // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Філософія». – Харків, 2017. – Вип. 49 (1). – С. 80-90.
 29. Дольська О.О. Теорія раціональності у добу Постпросвітництва, або когнітивна нейролінгвістика про природу мислення // Матеріали II

- Міжнародної науково-практичної конференції «Філософія в сучасному світі». 19–20 листопада 2021 р. Харків: Мадрид, 2021. С. 19-21.
30. Дольська О.О., Фу Хун. Феноменологічно-епістемологічний вимір суб'єктивації // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 63 (2021). С 47-56. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2021-63-06>
 31. Дольська О.О. Гуманістичний характер техніко-технологічного розвитку: pro et contra // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2016. – № 1. – С. 13– 22.
 32. Култаева М. Ідеально-типові конструкції філософського мислення // Філософська думка. – 2005. – № 2. – С. 83–94.
 33. Онтологія і метафізика: Підручник. Т.3 / Б. Мондін ; Пер.з італ. Б. Завідняка. — Жовква: Місіонер, 2010.
 34. Освітньо-педагогічні напрями в сучасній західноєвропейській філософії: навч.-метод. посібник / О.О. Дольська, О.А. Гончаренко, О.М. Городиська. Харків: видавець Іванченко І.С., 2023. 225 с. 13, 1 друк. аркуш. На одного 4, 1 д.а.
 35. Рікер П. Про інтерпретацію // Після філософії: кінець чи трансформація? / упоряд. К. Байнес. — К.: Четверта хвиля, 2000. — С. 312—333.
 36. Сучасний науковий дискурс: оновлення методологічної культури. К. : Кондор, 2000.
 37. Філософія науки: підручник / І.С. Добронравова, Л.І. Сидоренко, В.Л. Чуйко та ін. Київ: Київський ун-т, 2018.
 38. Філософія: терміни і поняття: Навч. енциклопедичний словник / Під редакцією В.Л. Петрушенка. – Львів, 2020.
 39. Філософські проблеми сучасно наукового пізнання: підручник для студентів-магістрів усіх спеціальностей і форм навчання. / Я.В. Тарароєв; О.О. Дольська; Т.М. Дишкант та ін. – Харків: Видавець Іванченко І. С., 2023. 550 с
 40. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: монографія. Київ, 2000.
 41. Ясперс К. Техніки мислення // Філософська думка. – 2005. – № 2. – С. 95 –103.

Конспект лекцій

З конспектом лекцій можна ознайомитись за посиланням https://iiii.sharepoint.com/:b:/s/Profs.philosophy/EQgr4_2-b-hLtMiyWp-LQWgBY-5hyc7RPmrkhRaGc1lB4Q?e=EqG6Qt

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ САМОСТІЙНУ РОБОТУ АСПІРАНТІВ

Самостійна робота займає провідне місце у системі сучасної вищої освіти. З усіх видів навчальної діяльності самостійна робота значною мірою забезпечує формування самостійності як провідної риси особистості аспіранта.

Самостійна робота завершує завдання усіх інших видів навчальної діяльності. Адже знання, що не стали об'єктом власної діяльності, не можуть вважатися дійсним надбанням людини. Тому самостійна робота має навчальне, особисте та суспільне значення. Самостійна робота по кожній темі також включає: опрацювання та аналіз лекційного матеріалу та підготовка до практичних занять.

Виконання самостійної роботи передбачає:

1. Опрацювання навчальної літератури за допомогою бібліотеки університету, мережі Інтернет.
2. Вивчення навчального матеріалу, який дається для самостійної роботи.
3. Засвоєння знань, видів та способів діяльності в конкретній предметній галузі.
4. Самоперевірка засвоєних знань.

Теми для самостійного вивчення

- Репрезентації раціоналізму та його вплив на методології в науках, освіті, політики, мас-медіа тощо).
- Метафізичний стиль філософування: суб'єкт і об'єкт (методологічний вимір).
- Раціоналізм Відродження як нова форма духовності.
- Дискурс розуму в філософії Платона і Аристотеля.
- Кордоцентризм як український інтелектуальний стиль і методологія філософування.
- Класичний раціоналізм: методологія метафізичного персонажу Р. Декарта.
- Епістемологічний вимір раціональності: інтегрування тіла у життя свідомості у філософії ХХ ст.
- Соціальна обумовленість раціоналізму та його репрезентацій.
- Методології опису ментальності.

Література для самопідготовки

1. Габермас Ю. Філософський дискурс сучасності. – К., 1998.
2. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму. К. : ППС, 2002, 2006. 282с.
3. Дахній А. Нариси історії західної філософії ХІХ-ХХ ст.: навч. посібник / Андрій Дахній. - Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. - 488 с.

4. Дольська О. О. Нові методи та підходи можливі за умов розуміння нової науково-філософської раціональності // Сучасні наукові дослідження на шляху до євроінтеграції: матеріали міжнародного науково-практичного форуму (21-22 червня 2019р.) Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного; за загальною редакцією д.т.н. професора Надикто В.Т. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В. 2019. –Частина 2. – С. 300-302.
5. Дольська О. О. Опис та характер інтелектуальне-когнітивної технології як методологічної опції наукового аналізу // Багатовимірність людини та культури у сучасних філософських ландшафтах: монографія / Дольська О.О., Годзь Н.Б., Городиська О.М. та інші. Харків: видавництво Іванченка І.С., 2021. С. 7-47.
6. Дольська О. О., Годзь Н.Б., Городиська О.М., Дишкант Т.М., Тагліна Ю.С. Багатовимірність людини та культури у сучасних філософських ландшафтах. Монографія. – Харків: 2021.
7. Дольська О. О., Годзь Н.Б., Городиська О.М., Дишкант Т.М., Тагліна Ю.С. Багатовимірність людини та культури у сучасних філософських ландшафтах. Монографія. – Харків: 2021.
8. Дольська О. Філософсько-методологічні роздуми про мову при обговоренні образу світу //
9. Дольська О.О. Екзистенція трансцендентального: духовно-практичний вимір // Versus : науково-теоретичний часопис ; Мелітопольський держ. пед. ун-т ім. Б. Хмельницького. – 2016. – № .1 (7). – С. – 60-65.
10. Дольська О.О. Епістемологічні основи трансдисциплінарного підходу в сучасній освіті // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків : НТУ “ХПІ”, 2012. – № 1. – С. 16 – 22.
11. Дольська О.О. Ідея отілесненого («embodied») розуму в якості обґрунтування тілесної раціональності // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 62 (2020). С. 7-14. Дольська О.О. Інтелектуальне-когнітивні технології (технології мислення) як нова опція наукового аналізу // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Філософія». – Харків, 2018 – Вип. №50. – С.3-16. Електрон. ресурс: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/index/index>
12. Освітньо-педагогічні напрями в сучасній західноєвропейській філософії: навч.-метод. посібник / О.О. Дольська, О.А. Гончаренко, О.М. Городиська. Харків: видавець Іванченко І.С., 2023. 225 с. 13, 1 д.а.
13. Пілюшенко В.Л., Шкрабак І.В., Славенко Е. І. Наукове дослідження: організація, методологія, інформаційне забезпечення: Навчальний посібник. – К.: Лібра, 2004.
14. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: монографія. Київ, 2000.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ/НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

План семінарів

Тема 1. Семінар 1. Історичний контекст формування раціоналізованого дискурсу.

- 1 Історичний контекст формування раціоналізованого дискурсу. Плюралізм розуміння раціональності.
2. Мислення як репрезентація раціональності.
3. Питання про типи раціональності та їх історична обумовленість.
4. Плюралізм розуміння раціональності.
- 5.. Історичний контекст формування раціоналізованого дискурсу
6. Теорії раціоналізму.

Тема 2. Семінар 2. Початок руйнації метафізичного стилю мислення. Методологічні зрушення в раціональному дискурсі.

1. Розхитування раціонального дискурсу у філософських системах
2. Поява ідей ірраціонального характеру. Зміна методології раціоналізму.
3. Тема тіла: рівнозначність за силою темі розуму у контексті пізнавальних можливостей: нові методології у філософії ХХ ст.

Семінар 3. Дискусія про дух і тіло як слідство руйнації метафізичного стилю мислення.

1. Дискусія про дух і тіло: науково-філософські наголоси у ХХІ ст.
2. Онтологічні питання і перехід до гносеологічного дискурсу.
3. Роль феноменології у руйнації метафізичного мислення.
4. Методологічна лінія структуралізму.

Тема 3. Інтелектуальні революції як фактор трансформацій раціональності. Особливості та умови становлення, формування науково-філософської методології.

Семінар 4. Світ як текст. Пояснення, розуміння, інтерпретація як елементи виробництва знань і науково-філософські методи.

1. Герменевтична методологія та її науково-педагогічні характеристики.
- 2 Методологічні візерунки феноменології: зв'язок ментальності та інтелектуального розвитку.
3. Позитивізм: критичний раціоналізм.

Семінар 5. Інтелектуальні революції і техніки мислення.

- 1 Значення інтелектуальних революцій, їх вплив на формування науково-філософської методології.

2. Оформлення наукової раціональності як стилю мислення.
3. Техніки мислення.
4. Особливості раціоналізму в сучасній філософській думці (методологічний вимір).

Рекомендована література

1. Deleuze, G. Immanence: A life. Deleuze, G. Pure Immanence. Essays of Life. (A. Boyman, Trans.). (pp. 25-33). New York: Zone Books.
2. Delez Z. Logic of sense. Fuko M. Theatrum philosophicum; Fr. M.: «Rarity».
3. Dolska Olga, Godz Nataliia. “Cogito ergo sum et sentio ergo sum”: Philosophical Reflections on Contemporary Education. *Studia Warمیńskie*, 58 (2021), 189–203. <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000731419100013>
4. Dolska O. Intelligence and Techniques of Thinking: Reflections of the Possibilities of Constructivism // *Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky*, V.7, №3. P. 7-15.
5. Dolska O. Meaming and formation technology thinking // *Вісник НТУ «ХПІ»*. Серія : «Філософія». – №27 (1136), 2015. – С. 26–36.
6. В. Сунь, О.О. Дольська. Про інтелектуальні зрушення в історії людства (мислення для інформаційного простору) // *Вісник Національного технічного університету "ХПІ"*. Сер. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства = *Bulletin of the National Technical University "KhPI"*. Ser.: Actual problems of Ukrainian society development : зб. наук. пр. – Харків : НТУ "ХПІ", 2023. № 2. С. 30-38.
7. Габермас Юрген. Постметафізичне мислення. Розділ 1. Повернення до метафізики? / // *Філософія освіти: науковий часопис*. – 2010. № 1-2 (9) / Ін-т вищої освіти АПН України.
8. Дольська О. О. Етика кризь призму тілесної раціональності (до методологічного інструментарію феноменології) // *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Серія: філософія, філософія права, політологія, соціологія: зб. наук. пр. / Харків : Право, 2023. № 2 (57). С. 6-20. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.57.276662> (група Б)
9. Дольська О. О. Навіщо нам концепт картина світу у ситуації, коли реальність шокує? // *Матеріали Міжнародного науково-методичного семінару «Людина / світ на роздоріжжі: технології, ресурси, соціальні інституції»*. Практичні студії 4–6 травня 2023 р. Харків, НТУ «ХПІ», 2023 р. С. 23-27.
10. Дольська О.О. Інтелектуальне-когнітивні технології (технології мислення) як нова опція наукового аналізу // *Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Філософія»*. – Харків, 2018 – Вип. №50. – С.3-16. Електрон. ресурс: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/index/index>
11. Дольська О.О. Теорія раціональності у добу Постпросвітництва, або когнітивна нейролінгвістика про природу мислення // *Матеріали II Міжнародної науково-*

- практичної конференції «Філософія в сучасному світі». 19–20 листопада 2021 р. Харків: Мадрид, 2021. С. 19-21.
12. Дольська О.О., Фу Хун. Феноменологічно-епістемологічний вимір суб'єктивації // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 63 (2021). С 47-56. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2021-63-06>
 13. Освітньо-педагогічні напрями в сучасній західноєвропейській філософії: навч.-метод. посібник / О.О. Дольська, О.А. Гончаренко, О.М. Городиська. Харків: видавець Іванченко І.С., 2023. 225 с. 13, 1 друк. аркуш. На одного 4, 1 д.а.
 14. Філософські проблеми сучасно наукового пізнання: підручник для студентів-магістрів усіх спеціальностей і форм навчання. / Я.В. Тарароєв; О.О. Дольська; Т.М. Дишкант та ін. – Харків: Видавець Іванченко І. С., 2023. 550 с
 15. Філософські проблеми сучасного наукового пізнання. Підручник. / Я.В. Тарароєв, О.О. Дольська, Т.М. Дишкант та ін. Харків: видавець Іванченко І.С., 2023. 350 с. 20, 3 друк. Аркуш. На одного 3, 4 дрк. Арк.
 16. Ясперс К. Техніки мислення // Філософська думка. – 2005. – № 2. – С. 95 –103.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ/НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

Курс передбачає виконання індивідуальних робіт: стаття, реферат, есе, участь у конференціях та спеціалізованих семінарах (із написанням тез), робота з оригінальними роботами з філософії тощо. Ці роботи є письмовими і складаються відповідно до вимог.

Вимоги до реферату

Реферат включає: титульний лист, вступ, основну частину, висновок, список літератури.

Предмет, тема, мета роботи повинні бути узгоджені.

Предмет дослідження – це те, що знаходиться в межах об'єкта (предмет визначає тему дослідження).

Мета дослідження визначає те, до чого прагне здобувач у своїх наукових дослідженнях, тобто кінцевий результат роботи (мета повинна корелювати з висновками, отриманими в рефераті).

Структура роботи, назви розділів повинні відображати загальну тему реферату. Зміст реферату обмежується 2-3 главами, які обов'язково поділяються на параграфи чи підрозділи. Назви розділів повинні відображати філософську тематику проблеми.

Метод або методологію проведення роботи доцільно описувати в тому випадку, якщо вони відрізняються новизною або представляють інтерес з точки зору даної роботи. Широко відомі методи тільки називаються.

Результати роботи, які висвітлюються у висновках, описуються точно і інформативно. Наводяться основні теоретичні та експериментальні результати, фактичні дані, виявлені взаємозв'язки і закономірності. При цьому віддається перевага новим результатами і даними, які, на думку автора реферату, мають практичне значення.

Висновки можуть супроводжуватися рекомендаціями, оцінками, пропозиціями, гіпотезами, описаними у вихідному документі.

Особливості тексту реферату

Текст реферату повинен відрізнятися лаконічністю, чіткістю, переконливістю формулювань, відсутністю другорядної інформації.

У тексті реферату слід вживати синтаксичні конструкції, властиві мові наукових і технічних документів, уникати складних граматичних конструкцій, малопоширених термінів в тексті.

Власні імена (прізвища, найменування організацій, виробів і ін.) наводяться мовою першоджерела. Допускається транскрипція (транслітерація) власних імен або переклад їх на мову реферату з додаванням у дужках при першому згадуванні власного імені в оригінальному написанні.

Таблиці, креслення, малюнки, схеми, діаграми включаються тільки у разі необхідності, якщо вони розкривають основний зміст документа і дозволяють скоротити обсяг реферату.

Обсяг тексту реферату визначається змістом документа (кількістю відомостей, їх науковою цінністю та/або практичним значенням), а також доступністю і мовою реферованого документа (приблизно 20 сторінок друкованого тексту).

Бібліографічна інформація оформлюється згідно з вимогами ВАК України.

Загальні кафедральні вимоги до рефератів

Тематика рефератів і план мають бути узгоджені з викладачем до початку роботи над рефератом.

Не рекомендується:

Вказувати навчальні посібники у списку літератури.

Брати для дослідження занадто широкі теми (вузька тема опрацьовується більш глибоко і детально.).

Використовувати застарілий фактичний матеріал.

Рекомендується:

Звернути увагу на формулювання проблемної ситуації, яка є важливою частиною введення. Будь-яке наукове дослідження проводиться для того, щоб подолати труднощі в процесі пізнання нових явищ, пояснити раніше невідомі факти або виявити неповноту старих способів пояснення відомих фактів.

Сформулювати мету дослідження коротко, одним реченням, а потім деталізувати в задачах.

Прописати у вступі чому вибрана дана тема, яким чином вона пов'язана з сучасністю і з темою дисертаційного дослідження дисертанта.

Звернути увагу на достатню кількість виносів в рефераті.

Тему роботи вибрати у відповідності зі спеціальністю аспіранта на підставі двох факторів: відповідністю предмета вивчення та інтересом автора.

Багато розкрити одну із філософських проблем науки або філософські основи якоїсь конкретної соціально-гуманітарної проблеми.

Вказувати тільки ті джерела в списку літератури, які були використані в основній частині реферату (не менше десяти).

Оцінювання виконання реферату

Виконання реферату буде оцінюватися за критеріями: обґрунтованості, аргументованості, правильності, самостійності виконання.

Тематика рефератів для аспірантів

1. Репрезентації раціоналізму та його вплив на методології в науках, освіті, політиці, мас-медіа тощо).
2. У джерел філософського мислення: зародження раціоналізованого дискурсу.
3. Сократ про переосмислення природи розуму.
4. Дискурс розуму в філософії Платона і Аристотеля.
5. Подвійна рефлексія розуму в філософії середньовіччя.
6. Схоластичний стиль мислення і метафізика.
7. Поза раціональні форми досвіду і мислення: Дух як втілення вертикальної вісі життєдіяльності людини.
8. Елементи раціоналізму в епоху Відродження як нової форми духовності.
9. Класичний раціоналізм: методологія метафізичного персонажу Р. Декарта.
10. Методологія Г. Гегеля про створення та руйнацію формальної системи про Дух.
11. Метафізичний стиль філософування: суб'єкт і об'єкт (методологічний вимір).
12. Методологія інструментального розуму: на шляху до постіндустріальної людини.
13. Епістемологічний вимір раціональності: інтегрування тіла у життя свідомості у філософії ХХ ст.
14. Соціальна обумовленість раціоналізму та його репрезентацій.
15. Теорія раціональності Постпростітництва.
16. Методології опису ментальності.
17. Підґрунтя другої інтелектуальної революції: наукова революція ХVІІ ст. і питання наукового методу.
18. Раціоналізм і позитивізм.
19. Сміслове навантаження політичної термінології: інтелектуальні стилі німецької філософської соціології.

20. Кордоцентризм як український інтелектуальний стиль і методологія філософування.
21. Системні інтелектуальні технології в бізнесі, в політиці, в менеджменті тощо.
22. Підґрунтя другої інтелектуальної революції: нова онтологія матеріального світу і оформлення європейського раціоналізму.
23. Позитивізм і питання наукової раціональності.
24. Логіко-раціональний стиль аналітичної філософії.
25. Номадична техніка мислення: філософські підґрунтя, «авторство» та основні принципи.

Рекомендована література

1. Delez Z. Logic of sense. Fuko M. Theatrum philosophicum; Fr. M.: «Rarity».
2. Dolska O. Intelligence and Techniques of Thinking: Reflections of the Possibilities of Constructivism // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky, V.7, №3. P. 7-15.
3. Dolska O. Meaning and formation technology thinking // Вісник НТУ «ХПІ». Серія : «Філософія». – №27 (1136), 2015. – С. 26–36.
4. В. Сунь, О.О. Дольська. Про інтелектуальні зрушення в історії людства (мислення для інформаційного простору) // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства = Bulletin of the National Technical University "KhPI". Ser.: Actual problems of Ukrainian society development : зб. наук. пр. – Харків : НТУ "ХПІ", 2023. № 2. С. 30-38.
5. Дольська О. О. Навіщо нам концепт картина світу у ситуації, коли реальність шокує? // Матеріали Міжнародного науково-методичного семінару «Людина / світ на роздоріжжі: технології, ресурси, соціальні інституції». Практичні студії 4–6 травня 2023 р. Харків, НТУ «ХПІ», 2023 р. С. 23-27.
6. Дольська О.О. Інтелектуальне-когнітивні технології (технології мислення) як нова опція наукового аналізу // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Філософія». – Харків, 2018 – Вип. №50. – С.3-16. Електрон. ресурс: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/index/index>
7. Дольська О.О. Парадигмальні зміни у сучасній філософії освіти // Філософія освіти. Philosophy of Education. – Київ, 2018. – №2. // Електрон. ресурс: <https://philosopheducation.com/index.php/philed>
8. Дольська О.О. Питання метафори соціального простору в контекст руйнації метафізичного мислення // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків : НТУ «ХПІ», 2017. – № 4. – С. – 79-88.
9. Дольська О.О. Теорія раціональності у добу Постпросвітництва, або когнітивна нейролінгвістика про природу мислення // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Філософія в сучасному світі». 19–20 листопада 2021 р. Харків: Мадрид, 2021. С. 19-21.

10. Култаева М. Ідеально-типові конструкції філософського мислення // Філософська думка. – 2005. – № 2. – С. 83–94.
11. Освітньо-педагогічні напрями в сучасній західноєвропейській філософії: навч.-метод. посібник / О.О. Дольська, О.А. Гончаренко, О.М. Городиська. Харків: видавець Іванченко І.С., 2023. 225 с. 13, 1 друк. аркуш. На одного 4, 1 д.а.
12. Філософські проблеми сучасно наукового пізнання: підручник для студентів-магістрів усіх спеціальностей і форм навчання. / Я.В. Тарароєв; О.О. Дольська; Т.М. Дишкант та ін. – Харків: Видавець Іванченко І. С., 2023. 550 с

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПОТОЧНОГО, ПРОМІЖНОГО Й ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Організація процедури оцінювання

100% підсумкової оцінки складаються з результатів оцінювання у вигляді екзамену (40%) та поточного оцінювання (60%).

Поточне оцінювання: участь у дискусіях на практичних заняттях, усні відповіді з проблемних питань, виконання індивідуального завдання (по 20%).

Підсумкова оцінка по дисципліні вираховується як сума балів поточного та підсумкового контролю.

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену, який передбачає усну відповідь по екзаменаційному білету. Екзаменаційний білет включає два теоретичні питання. Вибір номеру екзаменаційного білету здійснюється випадковим чином. Після отримання білету аспіранти мають можливість підготуватись до відповіді протягом 20 хвилин. Після вислуховування всіх відповідей аспірантів оголошуються оцінки за екзамен та підсумкова оцінка по дисципліні. Підсумкова оцінка вносяться у Відомість обліку успішності. Відомість передається в аспірантуру у день проведення екзамену.

Зразок екзаменаційного білету

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Кафедра: *філософії*

Спеціальність *033 – «Філософія»*

Освітня програма *Філософія*

Навчальна дисципліна *«Теорії раціоналізму: науково-філософські та педагогічні методології»*

Семестр *II*

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

1. Формальний та змістовий рівні раціональності.
2. Третя інтелектуальна революція: трансформації науково-філософських методологій, роль критичного раціоналізму.

Здобувач, який не погоджується з оцінкою, отриманою під час підсумкового контролю, має право звернутися до апеляційної комісії у день оголошення результатів оцінювання. Апеляція має бути розглянута на засіданні апеляційної комісії не пізніше наступного дня після її подання. Здобувач, який подав апеляцію, має право бути присутнім при розгляді своєї заяви. Докладно процес апеляції описаний у Положенні про організацію освітнього процесу в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» (https://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/wp-content/uploads/sites/43/2024/01/Polozhennya_pro_organizatsiyu_osvitnogo_protseesu_29_11_2023.pdf).

Екзаменаційні питання для складання іспиту

1. Теорії раціоналізму як шлях до науково-філософської методології.
2. Критерії визначення раціональності. Семантична неоднозначність розуміння раціональності.
3. Підґрунтя формування раціоналізованого дискурсу у Давній Греції.
4. Раціоналізм і раціональність.
5. Формальний та змістовий рівні раціональності.
6. Онтологічний вимір раціональності.
7. Раціоналізм позитивізму і критичний раціоналізм у позитивізмі.
8. Логос як принцип раціональності Античності.
9. Ідея розуму в філософії Платона.
10. Формальна логіка Аристотеля як реалізація розвитку раціоналізованого дискурсу.
11. Двоїстість методології раціонального структурування світу в філософії середньовіччя.
12. Логос-Слово-Думка як принцип раціональності середньовіччя.
13. Ідеї інтелектуалізації та формування *Mens measure* (розум-вимірювач) в філософії М. Кузанського.
14. Ідеал шліфування розуму як форма духовного зростання в період Реформації.
15. Елементи скептицизму та раціоналізму в методології М. Монтеня.
16. Новоевропейський метафізичний стиль мислення: редукція буття до свідомості (формування раціоналістичної редукції).
17. Раціоналізм Р. Декарта: методологічні особливості.
18. «Постмодернізм» Б. Спінози: розум як божественна ідея тіла.
19. Методологія монологічного розуму в філософії І. Канта.
20. Г. Гегель про розумно-раціональне мислення як шлях до розуміння буття.
21. Методологія абсолютного ідеалізму і системний аналіз Г. Гегеля.
22. Основні методологічні принципи метафізики у філософії самосвідомості Г. Гегеля.
23. Ідеї десоматизованого розуму в філософії німецьких романтиків (Гегель, К'єркегор, Фейербах).
24. Методологія «Життя як переживання», «життєвий порив» в контексті раціонального дискурсу.
25. Душа та серце в українському раціоналізованому стилі філософування.

26. Трансцендентальна рефлексія метафізичного стилю мислення.
27. Інструментальний розум: корисність та шкідливість.
28. Формалізація розуму як дегуманізація мислення.
29. Двобій метафізичних пошуків (з сер. ХІХ до сер. ХХ ст.): розум і життя, дух і тілесність.
30. Трансцендентальна суб'єктивність у феноменології Е. Гуссерля.
31. Шлях до пост метафізичного мислення: від філософії свідомості до філософії мови.
32. Раціоналізм і пізнання світу як процес інтерпретації і репрезентації.
33. Ментальність як принцип організації мислення і пізнавального досвіду.
34. Перша інтелектуальна революція як феномен софістичної культури.
35. Друга інтелектуальна революція: роль і значення класичного раціоналізму.
36. Третя інтелектуальна революція: трансформації науково-філософських методологій, роль критичного раціоналізму.
37. Ідеально-типові конструкти філософського мислення: Причинно-наслідкова техніка мислення. Діалектична техніка мислення. Експериментальна техніка мислення. Голографічна техніка мислення.
38. Ідеально-типові конструкти філософського мислення: Голографічна техніка мислення. Номадична техніка мислення. Системна техніка мислення. Синергетична техніка мислення.
39. Теорія раціональності в ХХІ ст.: роль і значення тілесної раціональності.

Матеріали для підготовки

Основна література

1. Bateson Gregory. The logical categories of learning and communication // Steps to an Ecology of Mind. Frogmore : Paladin, 1973. P. 264-266.
2. Baudrillard J. De la seduction / Baudrillard Jean. Paris: Denoel, 1979. 243 p.
3. Brentari, C. 2015. Jakob von Uexküll. The Discovery of the Umwelt between Biosemiotics and Theoretical Biology. Dordrecht: Springer. Biosemiotics.
4. Damasio Antonio R., 2005, Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain Kindle Edition, URL: <https://www.goodreads.com/book/show/103867>.
5. Deleuze, G. Immanence: A life. Deleuze, G. Pure Immanence. Essays of Life. (A. Boyman, Trans.). (pp. 25-33). New York: Zone Books.
6. Delez Z. Logic of sense. Fuko M. Theatrum philosophicum; Fr. M.: «Rarity».
7. Dolska Olga, Godz Nataliia. “Cogito ergo sum et sentio ergo sum”: Philosophical Reflections on Contemporary Education. Studia Warmińskie, 58 (2021), 189–203. (Web

of Science CC). <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000731419100013>

8. Dolska O. Intelligence and Techniques of Thinking: Reflections of the Possibilities of Constructivism // Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky, V.7, №3. P. 7-15.
9. Dolska O. Meaning and formation technology thinking // Вісник НТУ «ХПІ». Серія : «Філософія». – №27 (1136), 2015. – С. 26–36.
10. Emmeche, C., & Kull, K. Towards a Semiotic Biology: Life is the Action of Signs. World Scientific. London: Imperial College Press, 2011.
11. Kelly G. The theory of personality. The psychology of personal constructs: Norton, 1963.
12. Luhmann, N. “What ist the case?” and “What is hidden behind it?” – Two sociologies and the theory of society. Russian Sociological Review, 6, 3, 100-116.
13. Tararoev Jakov, Olga Horodyska and Olga Dolska (2024) Ontological Prerequisites for the Emergence of Scientific Cosmology in the Context of the Emergence and Development of the Scientific Thinking. Philosophy and Cosmology, Volume 32, 60-73.
14. Toulmin S. E. Human Understanding: The Collective Use and Evolution of Concepts. Oxford: Oxford University Press, 1972.
15. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. / Г.О. Бірта, Ю.Г. Бургу. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.
16. В. Сунь, О.О. Дольська. Про інтелектуальні зрушення в історії людства (мислення для інформаційного простору) // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства = Bulletin of the National Technical University "KhPI". Ser.: Actual problems of Ukrainian society development : зб. наук. пр. – Харків : НТУ "ХПІ", 2023. № 2. С. 30-38.
17. Габермас Ю. Філософський дискурс сучасності. – К., 1998.
18. Габермас Юрген. Постметафізичне мислення. Розділ 1. Повернення до метафізики? / // Філософія освіти: науковий часопис. – 2010. № 1-2 (9) / Ін-т вищої освіти АПН України.
19. Гадамер Г.-Х. Істина і метод. К. : Юніверс, 2000. Т. 1. : Герменевтика I : Основи філософської герменевтики.
20. Гомілко О. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському ракурсі. – Київ : Наукова думка.
21. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму. К. : ППС, 2002, 2006. 282 с.
22. Дахній А. Нариси історії західної філософії XIX-XX ст.: навч. посібник / Андрій Дахній. - Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. - 488 с.
23. Дольська О. О. Етика крізь призму тілесної раціональності (до методологічного інструментарію феноменології) // Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: філософія, філософія

- права, політологія, соціологія: зб. наук. пр. / Харків : Право, 2023. № 2 (57). С. 6-20. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.57.276662> (група Б)
24. Дольська О. О. Навіщо нам концепт картина світу у ситуації, коли реальність шокує? // Матеріали Міжнародного науково-методичного семінару «Людина / світ на роздоріжжі: технології, ресурси, соціальні інституції». Практичні студії 4–6 травня 2023 р. Харків, НТУ «ХПІ», 2023 р. С. 23-27.
25. Дольська О.О. Інтелектуальне-когнітивні технології (технології мислення) як нова опція наукового аналізу // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Філософія». – Харків, 2018 – Вип. №50. – С.3-16. Електрон. ресурс: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/index/index>
26. Дольська О.О. Парадигмальні зміни у сучасній філософії освіти // Філософія освіти. Philosophy of Education. – Київ, 2018. – №2. // Електрон. ресурс: <https://philosopheducation.com/index.php/philed>
27. Дольська О.О. Питання метафори соціального простору в контекст руйнації метафізичного мислення // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків : НТУ «ХПІ», 2017. – № 4. – С. – 79-88.
28. Дольська О.О. Роздуми про сучасні ментальні зміни після перегляду театральної вистави // Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Філософія». – Харків, 2017. – Вип. 49 (1). – С. 80-90.
29. Дольська О.О. Теорія раціональності у добу Постпросвітництва, або когнітивна нейролінгвістика про природу мислення // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Філософія в сучасному світі». 19–20 листопада 2021 р. Харків: Мадрид, 2021. С. 19-21.
30. Дольська О.О., Фу Хун. Феноменологічно-епістемологічний вимір суб'єктивності // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», № 63 (2021). С 47-56. <https://doi.org/10.26565/2306-6687-2021-63-06>
31. Дольська О.О. Гуманістичний характер техніко-технологічного розвитку: pro et contra // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків : НТУ «ХПІ», 2016. – № 1. – С.13– 22.
32. Култаева М. Ідеально-типові конструкції філософського мислення // Філософська думка. – 2005. – № 2. – С. 83–94.
33. Онтологія і метафізика: Підручник. Т.3 / Б. Мондін ; Пер.з італ. Б. Завідняка. — Жовква: Місіонер, 2010.
34. Освітньо-педагогічні напрями в сучасній західноєвропейській філософії: навч.-метод. посібник / О.О. Дольська, О.А. Гончаренко, О.М. Городиська. Харків: видавець Іванченко І.С., 2023. 225 с. 13, 1 друк. аркуш. На одного 4, 1 д.а.
35. Рікер П. Про інтерпретацію // Після філософії: кінець чи трансформація? / упоряд. К. Байнес. — К.: Четверта хвиля, 2000. — С. 312—333.
36. Сучасний науковий дискурс: оновлення методологічної культури. К. : Кондор, 2000.

37. Філософія науки: підручник / І.С. Добронравова, Л.І. Сидоренко, В.Л. Чуйко та ін. Київ: Київський ун-т, 2018.
38. Філософія: терміни і поняття: Навч. енциклопедичний словник / Під редакцією В.Л. Петрушенка. – Львів, 2020.
39. Філософські проблеми сучасно наукового пізнання: підручник для студентів-магістрів усіх спеціальностей і форм навчання. / Я.В. Тарароєв; О.О. Дольська; Т.М. Дишкант та ін. – Харків: Видавець Іванченко І. С., 2023. 550 с
40. Чуйко В.Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: монографія. Київ, 2000.
41. Ясперс К. Техніки мислення // Філософська думка. – 2005. – № 2. – С. 95 – 103.

Додаткова література

1. Критичний раціоналізм // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
2. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття. Київ : Український Центр духовної культури, 2001. – 552 с.
3. Моравецький О. Раціоналізм як методологічна основа філософії нового часу // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2020. Випуск 31, с. 70–75.
4. Надольний І.Ф. Філософія: Курс лекцій. К., 2000. С. 55-76.
5. Петрушенко В.Л. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібн. Львів, 2001. С. 108-132.
6. Поппер, Карл // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 498. 742 с.
7. Татаркевич В. Історія філософії. – Львів, 1999. – Т.2. – С. 54-103.
8. Lakatos Imre. The Methodology of Scientific Research Programmes: Philosophical Papers I. Cambridge, Cambridge University Press, 1977.
9. Norris Ch. What's Wrong with Postmodernism?: Critical Theory and the Ends of Philosophy (Parallax: Re-visions of Culture and Society) // The Johns Hopkins University Press. – December 1, 1990.

Інформаційні ресурси

<http://library.kpi.kharkov.ua/uk>
<https://repository.kpi.kharkov.ua/home>
<https://www.filosof.com.ua>
<https://nrat.ukrintei.ua/pro-naczionalnyj-repozytarij/>